

Тема 4. Аналіз основних засобів підприємства

4.1. Значення, основні напрями та інформаційне забезпечення аналізу основних засобів підприємства

4.2. Аналіз динаміки, складу та структури основних засобів підприємства

4.3. Аналіз стану основних засобів підприємства

4.4. Аналіз ефективності використання основних засобів підприємства

4.1. Значення, основні напрями та інформаційне забезпечення аналізу основних засобів підприємства

П(С)БО № 7 «Основні засоби»

ОСНОВНІ ЗАСОБИ – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. Очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

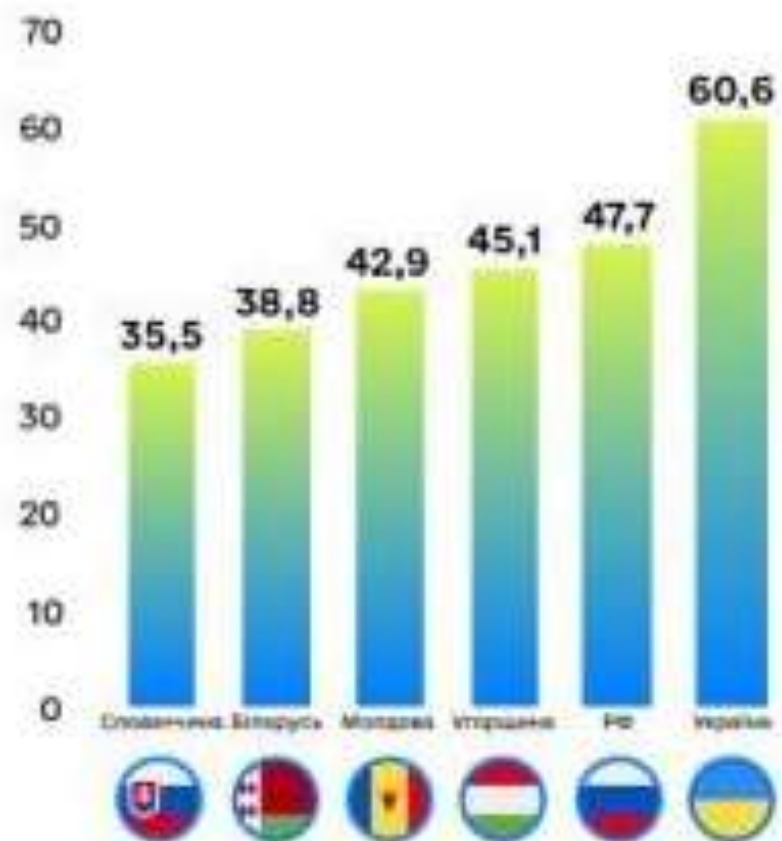
Податковий кодекс України

ОСНОВНІ ЗАСОБИ – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 грн., невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 грн. і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Вартість основних засобів в Україні у 2000–2018 рр.

Рік	У фактичних цінах на кінець року, млн. грн		Ступінь зносу, у %
	первісна вартість	залишкова вартість	
2003	1026163	538837	48,0
2004	1141069	587453	49,3
2005	1276201	661565	49,0
2006	1568890	774503	51,5
2007	2047364	993346	52,6
2008	3149627	1251178	61,2
2009	3903714	1597416	60,0
2010	6648861	1731296	74,9
2011	7396952	1780059	75,9
2012	9148017	2135987	76,7
2013	10401324	2356962	77,3
2014	13752117	2274922	83,5
2015	7641357	3047839	60,1
2016	8177408	3428908	58,1
2017	7733905	3475242	55,1
2018	9610000	3783494	60,6

Ступінь зносу основних засобів*, %

* Україна - 2018 рік, всі інші країни - 2011-12 рік.
Джерело: Національні статистичні служби країн.

Джерела інформації для аналізу основних засобів:

- **первинні документи** (акти прийняття-здачі (передачі) об'єктів необоротних активів, акти на їх списання, інвентарні картки обліку основних засобів, картки обліку руху основних засобів);
- **форма № 11-ОЗ** «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію» (цю форму підприємства подавали до 2019 р. включно, з 2020 р. замість неї започаткована **форма № 2-ОЗ ІНВ** «Звіт про наявність і рух необоротних активів, амортизацію та капітальні інвестиції»);
- **форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»**;
- **форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»**;
- **форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»** (розділ II «Основні засоби»
- **«Річна інформація емітента цінних паперів (річний звіт)»** (пункт 24 «Інформація про господарську та фінансову діяльність емітента», підпункт «Інформація про основні засоби емітента (за залишковою вартістю)»).

4.2. Аналіз динаміки, складу та структури основних засобів підприємства

Аналіз динаміки основних засобів передбачає оцінювання зміни загальної вартості основних засобів, визначення темпів їх зростання (приросту), що дає змогу оцінити тенденції зміни виробничого потенціалу підприємства, виявити причини, які їх зумовили. Отримані на цьому етапі аналізу значення темпів зростання (приросту) загального обсягу основних засобів порівнюють з темпами зростання (приросту) обсягу виробленої (реалізованої) продукції.

На наступному етапі аналізують склад і структуру основних засобів, виявляють тенденції структурних змін. Це дає змогу виявити видову та натурально-речову структуру основних засобів, що є в розпорядженні підприємства; оцінити зміни, що відбуваються в структурі, та їх наслідки для підприємства.

Основні засоби класифікують за наступними групами:

1. Основні засоби

1.1

Земельні ділянки

1.2

Капітальні витрати на поліпшення земель

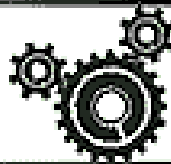
1.3

Будинки, споруди та передавальні пристрої

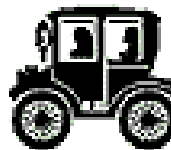
1.4

Машини та обладнання

1.5

Транспортні засоби

1.6

Інструменти, прилади, інвентар (меблі)

1.7

Робоча і продуктивна худоба

1.8

Багаторічні насадження

1.9

Інші основні засоби

Для вертикального аналізу важливе значення має поділ виробничих основних засобів основного виду діяльності на їх активну і пасивну частини.

Активна частина безпосередньо бере участь у перетворенні матеріальних ресурсів у готовий продукт, а пасивна - створює необхідні умови для його здійснення (будинки, споруди, передавальні пристрої тощо).

Позитивним за результатами аналізу варто вважати збільшення частки активної частини основних засобів порівняно з часткою пасивної частини; перевищення темпів зростання активної частини основних засобів над темпами зростання пасивної.

Узагальнюючим показником забезпечення підприємства виробничими основними засобами є **фондоозброєність праці**, який розраховують як відношення середньої вартості виробничих основних засобів до середньооблікової кількості штатних працівників підприємства за аналізований період.

Темпи зростання фондоозброєності праці доцільно порівняти з темпами зростання продуктивності праці на підприємстві. Позитивної оцінки заслуговує випередження темпів зростання продуктивності праці порівняно з темпами зростання фондоозброєності праці.

4.3. Аналіз стану основних засобів підприємства

Основні засоби мають бути у відповідному технічному стані для забезпечення нормальних умов процесу виробництва продукції та підвищення його ефективності. Аналіз стану основних засобів підприємства здійснюють за двома напрямками: аналіз технічного стану та аналіз оновлення.

Технічний стан основних засобів як загалом, так і певних їх видів оцінюють за відносними показниками спрацювання (зносу) та придатності.

Оновлення основних засобів аналізують за абсолютними показниками надходження і вибуття, а також коефіцієнтами оновлення, вибуття, й приросту основних засобів. Крім того доцільно розрахувати частку основних засобів в активах.

Відносні показники стану основних засобів підприємства (1/6)

1) Коефіцієнт спрацювання (зносу) основних засобів:

$$k_{OЗ}^c = \frac{З_n}{OЗ_n},$$

де $З_n$ - знос основних засобів (сума амортизації з початку їх корисного використання) на певну дату (ф.№ 1 р.1012);

$OЗ_n$ - первісна вартість основних засобів на ту ж дату (ф.№ 1 р.1011).

Коефіцієнт спрацювання основних засобів показує, яка частина вартості основних засобів перенесена на готову продукцію. Рівень спрацювання вважають високим, якщо цей коефіцієнт $> 0,5$. Чим менше значення показника, тим кращий технічний стан основних засобів

Відносні показники стану основних засобів підприємства (2/6)

2) Коефіцієнт придатності основних засобів:

$$k_{OЗ}^n = \frac{OЗ_з}{OЗ_н},$$

де $OЗ_з$ - залишкова вартість основних засобів підприємства на певну дату (ф.№ 1 р.1010).

Показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації, тобто не списана на витрати діяльності. Чим більше значення показника, тим кращий технічний стан основних засобів.

Відносні показники стану основних засобів підприємства (3/6)

3) Коефіцієнт оновлення основних засобів:

$$k_{OZ}^o = \frac{OZ_n}{OZ_{кп}},$$

де OZ_n - первісна (переоцінена) вартість основних засобів, які надійшли (введені в дію) за аналізований період (ф.№ 5 р.260 (гр. 5));

$OZ_{кп}$ - первісна (переоцінена) вартість основних засобів на кінець цього періоду (ф.№ 1 р.1011 (к.р.)).

Характеризує інтенсивність оновлення; показує частку вартості основних засобів або їх груп, що надійшли (введені в дію) за відповідний період, у загальній їх вартості

Відносні показники стану основних засобів підприємства (4/6)

4) Коефіцієнт вибуття основних засобів:

$$k_{OZ}^v = \frac{OZ_v}{OZ_{пт}}$$

де OZ_v – первісна (перецінена) вартість основних засобів, які вибули за аналізований період (ф.№ 5 р.260 (гр. 8));

$OZ_{пт}$ - первісна (переоцінена) вартість основних засобів на початок цього періоду (ф.№ 1 р.1011 (п.р.)).

Визначає частку вартості основних засобів, які вибули за аналізований період, у загальній вартості основних засобів на початок цього періоду.

Відносні показники стану основних засобів підприємства (5/6)

5) Коефіцієнт приросту основних засобів:

$$k_{OЗ}^{пр} = \frac{OЗ_{н} - OЗ_{в}}{OЗ_{пн}}$$

Характеризує приріст основних засобів або їх груп за відповідний період.

Відносні показники стану основних засобів підприємства (6/6)

б) Частка основних засобів в активах:

$$ЧОЗ_{\Sigma A} = ОЗ_з / \Sigma A$$

ОЗ_з - залишкова вартість основних засобів підприємства на певну дату (ф.№ 1 р.1010);

ΣА - залишкова вартість основних засобів підприємства на певну дату (ф.№ 1 р.1300).

Динаміка зменшення показника протягом певного періоду є позитивною в умовах стабільного або зростаючого обсягу виробництва.

Наведені показники можна розраховувати для всіх виробничих засобів, певних їх частин або груп. Значення цих показників залежить від терміну корисного використання (експлуатації) основних засобів та методу нарахування амортизації, які підприємства обирають самостійно, а також від кон'юнктури ринку основних засобів.

4.4. Аналіз ефективності використання основних засобів підприємства

Ефективність використання основних засобів оцінюють за системою натуральних і вартісних показників. В узагальненому аналізі об'єктом є всі виробничі основні засоби, в при поглибленому - окремі їх види, що обслуговують основний вид діяльності підприємства.

Показники ефективності використання основних засобів (1/3)

1) Операційна рентабельність основних засобів:

$$P_{OZ}^o = \frac{Po}{\overline{OZ}},$$

де Po - прибуток від операційної діяльності за аналізований період (ф.№ 2 р.2190);

\overline{OZ} - середня вартість основних засобів за аналізований період [ф.№ 1 р.1010(п.р.)+ф.№ 1 р.1010(к.р.)]/2

Характеризує прибутковість використання основних засобів

Показники ефективності використання основних засобів (2/3)

2.1) Фондовіддача основних засобів:

$$\phi = \frac{ОВП}{ОЗ}$$

2.2) Фондовіддача виробничих основних засобів:

$$\phi_v = \frac{ОВП}{ОЗ_v},$$

де ОВП - обсяг виробленої продукції(ф.№ 2 р.2000);

ОЗ_v - середня вартість виробничих основних засобів за аналізований період

Характеризує обсяг виробленої продукції в розрахунку на грошову одиницю вартості основних та/або виробничих засобів підприємства.

Показники ефективності використання основних засобів (3/3)

3) Фондомісткість основних засобів:

$$\phi_m = \frac{\overline{OЗв}}{ОВП}$$

Характеризує середню вартість виробничих основних засобів, що припадає на одиницю обсягу виробленої продукції

Для аналізу певних видів основних засобів можуть застосовуватися також часткові показники, які характеризують використання обладнання та виробничих площ (середній випуск продукції на одиницю обладнання за зміну, випуск продукції на один м² виробничої площі тощо).

Під час аналізу порівнюють фактичні значення показників ефективності використання основних засобів звітного періоду з плановими значеннями, а також з фактичними значеннями показників попередніх періодів і показників інших підприємств галузі, досліджують їх динаміку за декілька років, визначають фактори зміни їх величини, виявляють резерви підвищення ефективності використання виробничих основних засобів.

Фондовіддачу аналізують здебільшого за двома напрямками: вплив факторів на зміну цього показника і вплив фондовіддачі на обсяг виробленої продукції підприємства. У межах традиційного ретроспективного аналізу для виявлення впливу факторів на величину фондовіддачі найчастіше використовують жорстко детерміновані багатофакторні мультиплікативні моделі.

Найпростішою є двофакторна модель аналізу, отримана введенням у формулу фондівдачі такого важливого для підвищення ефективності виробничих основних засобів показника як середня за аналізований період вартість активної частини виробничих основних засобів ($\overline{OЗв^a}$)

$$\phi_v = \frac{\overline{OЗв^a}}{OЗ} \cdot \frac{ОВП}{\overline{OЗв^a}} = k_{a.ч} \cdot \phi_v^a$$

де $k_{a.ч}$ - частка вартості активної частини виробничих основних засобів у загальній їх вартості;

ϕ_v^a - фондівдача активної частини виробничих основних засобів.

Застосування цієї моделі для аналізу ефективності використання основних засобів дає змогу відповісти на запитання: як зміни в структурі виробничих основних засобів (у співвідношенні активної і пасивної їх частини) вплинули на зміну фондівдачі?

Ефективне використання виробничих основних засобів є одним з резервів поліпшення результатів діяльності підприємства. Факторну модель обсягу виробленої продукції (ОВП) можна подати у вигляді:

$$ОВП = \overline{ОЗв} \cdot \phi_v;$$

$$ОВП = \overline{ОЗв} \cdot k_{a.v} \cdot \phi_v^a;$$

$$ОВП = \overline{ОЗв^a} \cdot \phi_v^a.$$

Для визначення впливу факторів на величину обсягу виробленої продукції можна застосувати один з методів детермінованого факторного аналізу.

На завершальному етапі аналізу визначають резерви збільшення обсягу виробленої продукції за рахунок введення в дію невстановленого обладнання, його заміни і модернізації, скорочення цілоденних і внутрішньозмінних простоїв, підвищення коефіцієнта змінності, впровадження нових технологій тощо.